र्ते कर्मनक्षते" इति गुरुवचनमपि तद्विषयमेव वैदिक क्षुरपरञ्चैतत्कश्यपादिवाक्यमिति समञ्जसम्। अथ लग्नबलमाह। आयेति। एकादशषष्ठतृतीयस्थानस्थितैः पापग्रहैश्चोपलक्षिते काले चूडा स्यात्। "अषष्ठान्त्यारिगे चन्द्रे पापैरायारिसंस्थितैः" इति काश्यपोक्तेः"। (१)

त्रीयेति। तथा त्रीणचन्द्रः। कुजो मङ्गलः सौरिः शनिः भास्करः सूर्यः एतैः केन्द्रस्थैः क्रमेण यथासङ्ख्यं मृत्युः मरणं, शस्त्रमृतिः शस्त्रानृमृतिः, पङ्गुता खञ्जता ज्वरः प्रसिद्धः एतानि फलानि स्युर्भवेयुः। बुधजीव भार्गवैस्तु केन्द्रस्थैः शुभङ्कल्याणकारि फलं चूडाकर्तुः स्यात् तदुक्तं रत्नमालायां "चौरर्क्षेषु स्वकुलविधिना चौलमाहुस्तनीन्द्राः केन्द्रं यातैर्गुरुभृगुबुधैस्तत्र सूर्ये ज्वरःस्यात्। शस्त्राद्भाशो धरणितनये पङ्गुता चार्कपुत्रे शीतज्योतिष्यपचिततनौ निश्चितं नाशमेति"। केन्द्रव्यतिरिक्तस्थानफलमपि तत्रैव "धनव्ययत्रिकोणगैरसङ्ग्रहैर्मृतावपि। क्षुरक्रिया न शोभना शुभैस्तु पुष्टिकारिणीति" स्मृतौ तु शुक्र एव शस्तो नान्ये शुभग्रहाः प्रागुक्तपराशरवाक्यस्वरसात्। क्षुरक्रिया चौलम् दृष्टतारयेति च पुनरिष्टतारया गोचरप्रकरणोक्तया शुभफलदतारया चूडा स्यात्। उक्तञ्च राजमार्त्तण्डेन "रविशुद्धौ गृहकरणं रविगुरुशुद्धौ व्रतोद्वाहौ। चौरन्नाराशुद्धौ शेषञ्चन्द्राश्रितं कर्मेति"। ज्योतिर्निबन्धे "विवाहे सविता, शस्तोव्रतबन्धे बृहस्पतिः। चौरे ताराविशुद्धिश्च, शेषे चन्द्रबलम्बलमिति"। चौलप्रयोजनमाह वसिष्ठः "सर्वेषामेव वर्णानां चूडाकर्मविधिः स्मृतः। केशमूलं पिता ज्ञेयः, केशाग्रं जननी तथा। चौलेनैवायुषोवृद्धिश्चौलेनैवायुषः क्षयः। तस्माच्चौलं प्रयत्नेन कारयेद्बुद्धिमान्नरः"

व्यवहारनिबन्धे चौलारम्भे विशेषमाह श्रीपतिः" "केशवमानर्त्तपुरं पाटलिपुत्रम्पुरीमहिच्छत्राम्। दिति मदितिञ्च स्मरतां चौरविधौ भवति कल्याणमिति"। यत्तु केचिदुक्तम् "चन्द्रशुद्धिर्यत्र नास्ति तारायाश्च विशेषतः। अचौरभेऽपि कर्त्तव्यं वारेण बुधसोमयोः" इति तत्सामान्यचौरविषयम् (२)। मीयूषधारा

अथ समभौयां स्वमातरि सत्यां शिशोश्चौलार्थङ्काल मनुष्टुभाह। पञ्चेति चौलाधिकारिणः शिशोर्मातुर्गर्भे पञ्चमासेभ्योऽधिके सति चौलं न सत् शुभ फलदातृ नैव स्यात्। अतः पञ्चमासेभ्यः पूर्वञ्चौलङ्कृतं सच्छुभफलमित्यर्थः तदुक्तं गृह्यपरिशिष्टे "चूडाकर्म न कर्त्तव्यं यस्य मातास्ति गर्भिणी। करोति यदि मन्दात्मा तदा गर्भस्य नाशनम्। पितुर्मृतिं वदन्त्येके चतुरब्दोत्तरे स्फुटम्" इति। वसिष्ठः "पुत्र चूडाकृतौ माता गर्भिणी यदि वा भवेत्। विपद्यते गुरुश्चैव दम्पती शिशुरब्दतः। गर्भे मातुः कुमारस्य न कुर्याच्चौलकर्म च। पञ्चमासादधः कुर्यादतऊर्ध्वं न कारयेत्"इति। अस्यापवादमाह। पञ्चेति पञ्चवर्षाधिकस्योल्लङ्घितपञ्चमवर्षस्य शिशोर्मातरि गर्भिण्यामपि सत्यां पञ्चमासादध ऊर्ध्वं विहितकाले चौलमिष्टङ्कल्याणकारि भवेत्। अतो बालो यावत्पञ्चवर्षो न भवति तावत्प्रयत्नं निषेध इत्यर्थः। तदाह नारदः "स्वनोर्मातरि गर्भिण्यां चूडाकर्म न कारयेत्। पञ्चमाब्दात् प्रागधोर्ध्वं गर्भिण्यामपि कारयेत्"। यदा तूपनयनेन सह चौलञ्चिकीर्षितं तदा विशेषमाह ज्योतिर्नारदः "सहोपनीत्या कुर्याच्चेत्तदा दोषो न विद्यते" इति। अत्र तु पञ्चवर्षाणां न्यूनाधिकभावो नापेक्षितः सर्वापवादकत्वादस्य। एवं पार्थक्येन मौञ्ज्यापि सगर्भायां संस्कार्यमातरि सत्यां न भवति। तदुक्तम् "स्वनोर्मातरि गर्भिण्यां मौञ्जीचूडे न कारयेत्। गते तु पञ्चमे मासे गर्भादीनां मृतिर्भवेत् (३)।

अथ चौले ताराबलमावश्यकमित्युक्तं तत्र दुष्टायां तारायां सत्यामपवादं शालिन्याह तारादौष्ट्ये इति तारायां दुष्टत्वं गोचरप्रकरणेऽभिहितं तत्त एवावधार्यम्। तस्मात्तारादौष्ट्ये सत्यपि चौरञ्चौलं सच्छोभनं स्यात्। कस्मिन् सति? अन्ये चन्द्रे त्रिकोणगे नवपञ्चमस्थानस्थिते, अथ वोच्चगे दशरायिस्थे। अथ वा सौम्यानां बुधगुरुशुक्राणां वर्गे षड्वर्गे अथ वा स्वस्यैव षड्वर्गे सति। उक्तञ्च ज्योतिस्तत्त्वे "सौम्यसुहृद्विजवर्गे चन्द्रे तुङ्गगे त्रिकोणगे वापि। चौरादिकोपकरणे तारादोषो न दोषाय"। आदिशब्देन यात्रा। "विपत्तारे गुडं दद्यात्"इत्यादयोऽपि तारादौष्ट्यापवादा प्रागुक्तास्तेऽथवोह्याः। अथ शुभतारायाङ्कुशमाह सौम्ये भे विहिते नक्षत्रे सति अन्ये शोभने चन्द्रे गोचरोक्तादस्थानस्थे सति दुष्टताराऽसमीचीनतारापि चेत् स्यात्तदा चौरयात्रादि मङ्गलकृत्येषु शस्ताऽतिप्रशस्ता निखिलदोषापवादिका स्यादित्यर्थः। तदयुक्तं ज्योतिस्तत्त्वे "ऋक्षन्दग्धतिथी रिक्ता चन्द्रशाष्टमगस्तथा।